

Mina Kujović

OSNIVANJE I POČETAK RADA DJEVOJAČKE NARODNE OSNOVNE ŠKOLE U GRAČANICI

Osnivanje i rad Djevojačke narodne osnovne škole u Gračanici, krajem austrougarske vladavine, samo je jedna etapa u sazrijevanju svijesti o potrebi školovanja ženske djece, muslimanske posebno, i zanimljiva pojava u historijatu školstva na ovom području. Poznato je, naime, da su se muslimanske familije u Bosni i Hercegovini nerado odlučivale da šalju svoju žensku djecu u svjetovne, građanske škole, smatrajući ih tuđinskim i nepodobnim. Otpori su se na različite načine ispoljavali u jednom dugom vremenskom periodu – od prvih građanskih škola koje je otvarala austrougarska vlast, pa do najnovijeg doba, kada su se u pojedinim slučajevima ti problemi morali rješavati čak putem redovnih sudova. Ni Gračanica u tome nije bila izuzetak.

O otporima koji su se ispoljavali u vezi sa školovanjem muslimanske ženske djece u Gračanici nakon osnivanja prve narodne osnovne škole 1886. godine mogu se naći podaci u ljetopisu te škole (današnja Osnovna škola "Hasan Kikić" u Gračanici), ali i različitim izvještajima o pohađanju

nastave u toj školi koje su podnosili i pisali različiti organi tadašnje vlasti.

Tako, naprimjer, u izvještaju iz 1905. godine, dakle desetak godina nakon otvaranja te škole, od 160 učenika u školi, nije bilo ni jedne muslimanske djevojčice. Struktura je bila sljedeća: od 160 učenika, muslimana je bilo 106 (nijedna djevojčica), istočnopravoslavnih 13 (djevojčica 5), rimokatolika 23 (djevojčica 8, jevreja 18 (djevojčica 15)).¹ Nakon izbivanja Prvog svjetskog rata, 1914. godine, situacija se znatno izmijenila, jer su u Gračanicu pristigle brojne izbjeglice, najviše iz Sarajeva. U tim izbjegličkim familijama bilo je dosta ženske djece, koja su željela da u novoj sredini nastave započeto školovanje. U isto vrijeme, ukinute su sve srpske konfesionalne škole, u kojima su nastavu pohađala i ženska djeca. Učenice iz srpske konfesionalne škole u Gračanici nastavile su školovanje u Mješovitoj narodnoj osnovnoj školi u Gračanici. Tako se situacija u vezi sa školovanjem ženske djece, kako kršćanske, tako i muslimanske znatno izmijenila. To potvrđuje i jedan iskaz o pohađanju Mješovite narodne osnovne škole u Gračanici iz septembra, 1915. godine, u kojem se navodi da je u školi od ukupno 305 učenika bilo 76 djevojčica. Dakle, od 305 djece, muslimanske je bilo 166 (2 djevojčice), pravoslavne 83 (46 djevojčica), rimokatoličke 14 (6 djevojčica) i jevrejske 42 (2 djevojčice).²

Kako se u svim školama u Bosni i Hercegovini, zbog ukidanja srpskih konfesionalnih škola, povećao broj ženske djece, Zemaljska vlada za

Bosnu i Hercegovinu preporučila je 1914. godine svim narodnim osnovnim školama, koje imaju dovoljno ženske djece, da otvore posebna ženska odjeljenja ili, pak, ako općine imaju sredstava, da otvaraju odvojene djevojačke škole.³ U Gračanici su aktivnosti u vezi sa ovom preporukom Zemaljske vlade trajale gotovo pune četiri godine. Tokom tog perioda, razmijenjeni su brojni dopisi u vezi sa otvaranjem ženske škole u Gračanici. Dopisi su kolali u različitim pravcima: Narodna osnovna škola u Gračanici – Gradsko poglavarstvo; Gradsko poglavarstvo – Kotarska uprava Gračanica; Kotarska uprava Gračanica – Okružna uprava Tuzla; Okružna uprava Tuzla – Zemaljska vlada Sarajevo. Izdajamo jedan dopis iz 1915. godine, u kojem upravnik Narodne osnovne škole u Gračanici Ibrahim Ustavdić obavještava Okružnu oblast u Tuzli da se u Gračanici nisu stekli uvjeti za otvaranje ženskog odjeljenja u postojećoj osnovnoj školi, jer su učenice koje je pohađaju uglavnom muhadžirke (izbjeglice), pa se ne zna da li će i ostati u njihovoj školi.⁴ Ti su argumenti prihvaćeni, pa je otvaranje ženskog odjeljenja u Mješovitoj narodnoj osnovnoj školi u Gračanici odgođeno.

Tokom 1916. i 1917. godine, nastavljene su aktivnosti gradske vlasti u Gračanici na iznalaženju pogodnih prostorija za zasebni smještaj ženske djece koja pohađaju osnovnu školu. Gradsko poglavarstvo je uložilo dosta truda da se iznađu odgovarajuće prostorije za tu namjenu. Mješovita narodna osnovna škola je bila spremna da novoj ženskoj školi ustupi “od

namještaja: potreban broj klupa, jedan sto i jednu stolicu, a od učila: 2 table, jedno računalo, jednu zemljopisnu kartu BiH, jednu Austro-Ugarske monarhije i jednu kartu Evrope, slike za početnu nastavu, a ostalo bi se moglo pozajmiti od muških odjeljenja...”⁵

Na temelju brojnih dopisa i ubjeđivanja o prednostima djevojačke škole, možemo zaključiti da je u gračaničkoj čaršiji bio jak otpor za realizaciju ove ideje.

Četrdeset prva sjednica Gradskog vijeća, od 17. 11. 1917. godine, u potpunosti je bila posvećena problemima u vezi sa otvaranjem djevojačke škole. Prijepisi zapisnika sa ove sjednice, kojom je predsjedavao gradonačelnik Ahmetaga Širbegović, proslijeđeni su Okružnoj oblasti u Tuzli i Zemaljskoj vladi u Sarajevu. Kotarski predstojnik u Gračanici Berničević je u propratnom dopisu uz ovaj zapisnik naveo kako u potpunosti podržava odluku Gradskog vijeća za otvaranje ženske škole u Gračanici, te navodi prednosti kuće Ivaniševića, u kojoj je trebalo da se smjesti škola. U dijelu koji se odnosi na prednosti otvaranja zasebne ženske škole, predstojnik, između ostalog, navodi: “Čim je srpsko-pravoslavna konfesionalna škola zatvorena, nagomilano je djece i muške i ženske u Mješovitu narodnu osnovnu školu, što se vidi iz priloženog iskaza, pa se je odmah poželjelo da bi se osnovala posebna djevojačka narodna osnovna škola iz raznih važnih razloga, a osobito uvaživši tu okolnost da bi se valjda i muslimani prije usudili da daju svoju žensku djecu, kada bi za-

sebna bila.”⁶ U jednom drugom dopisu, koji nosi datum 1. 1. 1918., kotarski predstojnik navodi prednosti otvaranja zasebne ženske škole: “Posebna djevojačka narodna osnovna škola je veoma nužna uopće, a napose u malim gradovima, gdje taj građanski život više daje sliku seoskog života, pa se malo pazi na kućni odgoj djece, usljed čega se najde u školi nevaljalo muško dijete s kojim se ženska djeca ne bi smjela miješati... Puno koješta trebaju ženska djeca na prvom mjestu da znaju, što muškoj nije od prijeke potrebe i obratno... Stanovništvo je takovih nazora – a posebno muslimansko – pa se ustručava slati žensku djecu u školu mješovitu.”⁷

I dok je trajalo silno dopisivanje i ubjeđivanje, od Petog prosvjetnog odjeljenja Zemaljske vlade u Sarajevu, na adresu Kotarske uprave upućen je dopis u kojem se izričito nalaze da Uprava mora postupiti po naredbi Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, te da se u Gračanici mora otvoriti posebna ženska škola, “a za nužne prostorije u tu svrhu neka se pobrine tamošnja gradska uprava”.⁸ U istom dopisu, Gradskoj upravi je naređeno da na narednoj sjednici Gradskog poglavarstva usvoji zaključak, prema kojem bi gradska uprava morala da izdvoji sredstva za pokrivanje troškova najamnine zgrade za žensko odjeljenje ili posebnu žensku školu. Zemaljska vlada sugeriše Gradskoj upravi u Gračanici da već od drugog polugodišta školske 1917./1918. godine otvori posebno žensko odjeljenje, a da se službenim putem uputi zahtjev Zemaljskoj vladi za otvaranje djevojačke osnovne škole.

Austro-Ugarska monarhija, pri kraju svoje uprave u Bosni i Hercegovini, otvorila je četiri djevojačke narodne osnovne škole: u Mostaru, Tuzli, Prijedoru i Gračanici. To su bile četvororazredne škole za žensku djecu koje su, prema Mitru Papiću, imale karakter ženskih zanatlijskih škola. Te škole su, prema istom autoru, imale uzak opšteobrazovni program, jer je težište rada bilo na ženskom ručnom radu (krojenje, šivanje, vez itd), koji su prožimali narodni motivi.⁹

Djevojačka narodna osnovna škola u Gračanici otpočela je sa radom 2. 9. 1918. godine, prvo u prostorijama Mješovite narodne osnovne škole u Gračanici, koje su bile neuslovne, a zatim u iznajmljenoj kući Milana Ivaniševića, za koju je plaćana mjesečna kirija od 56 kruna.¹⁰ Prostorije su bile opremljene namještajem koji je nabavljen u Zenici i Sarajevu. Troškove za opremanje i iznajmljivanje kuće Gradsko poglavarstvo Gračanica finansiralo je tokom 1918. godine od kamata koje je Općina dobijala za deponovana novčana sredstva u sarajevskim bankama i viška budžeta iz 1917. godine. U narednim godinama škola je finansirana iz redovnog godišnjeg proračuna općinskih troškova za školstvo.

U početku, nakon otvaranja škole, nastavu je izvodila samo nastavnica Zora Mazan.¹¹ Prije podne nastavu je izvodila u 3. i 4., a poslije podne u 1. i 2. razredu. Tokom 1919. godine, u školi je radila i nastavnica Bujčić Milka¹², a od školske 1919./20., kao pripravnica i Martinčević Anka.¹³ Nastavnice su za svoj rad u Djevojačkoj

narodnoj osnovnoj školi primale 1900 kruna godišnje i redovni dodatak koji je bio različit, a često su koristile školske prostorije kao stan. Tako je nastavnica Zora Mazan, koja je u Gračanici radila kao nastavnica u Mješovitoj narodnoj osnovnoj školi od 1913. godine, koristila i stan u istoj školi.

Nemamo podatke o broju upisanih djevojčica 1918. godine, kada je škola počela sa radom, ali smo pronašli nalaz inspektora Ivana Kurtovića, koji je izvršio pregled škole i o tome detaljno obavijestio Zemaljsku vladu u Sarajevu 29. 9. 1919.¹⁴ U svom izvještaju inspektor navodi da Djevojačku narodnu osnovnu školu u Gračanici pohađa 70 djevojčica, a da ih se upisalo 80, od čega u 1. razred 29, u 2. razred 16, u 3. razred 18 i u 4. razred 17 djevojčica. Inspektor Kurtović posebno naglašava slab odziv za upis muslimanske ženske djece: "Primjećuje se slab polazak muslimanske ženske djece, dok je prošle školske godine bio bolji."¹⁵ Inspektor, između ostalog, navodi da učenice slabo čitaju, da je disciplina za vrijeme izvođenja nastave zadovoljavajuća, ali ne i prije i poslije nastave, te da čistoća u školskoj zgradi i oko nje nije najbolja.

Kakva je sudbina te škole bila u novoj državi, te problemi i otpori koji se pružaju školovanju ženske omladine u muslimanskim porodicama u tom periodu, može biti posebna tema iz kulturne historije овог kraja.

NAPOMENE

- ¹ ABH, ZVS za BiH, šif. 142-550/14 iz 1905.
- ² ABH, ZV za BiH, šif. 87-565/4 iz 1915.
- ³ Okružnica (raspis) ZV za BiH, Školski glasnik za 1914., str. 270.
- ⁴ ABH, ZV za BiH, šif. 87-565/9 iz 1915. godine
- ⁵ ABH, ZV za BiH šif. 87-567 iz 1918. godine
- ⁶ Sa strane ovog dijela teksta neko je grafitnom olovkom dopisao: «Bilo je već takvo odjeljenje, pa nije pomoglo.» Potpis nečitak.
- ⁷ ABH, ZV za BiH, šif. 87-565
- ⁸ ABH, ZV za BiH, šif. 87-565-3
- ⁹ Mitar Papić, Historija srpskih škola u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1978., str. 175.
- ¹⁰ Iz dokumentacije koja se odnosi na Djevojačku narodnu osnovnu školu nismo mogli utvrditi dokada je ta škola radila u Gračanici.
- ¹¹ U personalnom dosijeu Zore Mazan (koji se nalazi u Zbirci dosijea vladinih službenika, u Arhivu Bosne i Hercegovine) našli smo dvije zakletve. Jedna, iz 1913. godine, koju je položila caru Franji Josifu, a druga iz 1919. koju je položila kralju Petru pred kotarskim predstojnikom Berničevićem u Gračanici,
- ¹² U personalnom dosijeu Bujić Milke (koji se nalazi u Zbirci dosijea vladinih službenika, u Arhivu Bosne i Hercegovine) stoji napomena da nije bila zainteresirana za prosvjetni poziv, da ga je zbog udaje rano napustila.
- ¹³ U Zbirci dosijea vladinih službenika (Arhiv BiH) nismo našli dosije Martinčević Anke. U izvještaju o inspekciji Djevojačke narodne osnovne škole iz 1919. godine, navodi se da nastavnica traljavo obavlja svoj posao, te se nalaže upravnici Mazan da joj pregleda pismene pripreme.
- ¹⁴ ABH, ZV za BiH, šif. 87-565/9 iz 1919. godine
- ¹⁵ Isto

Gradsko poglavarstvo Gračanica dne 23. Novembra 1917.
Broj. 680 2 priloge

Otvorenje posebne obće
vrijepičke osnovne škole
u Gračanici. -

Školskom uredu
u Gračanici

U priliku predložen se propis izostane
kog rešenika gradskog vijeća broj 41. vol 17.
voda mjeseca lipnja se otvorenja posebne
vrijepičke osnovne škole u Gračanici
na obilježje blagohotno uređivanje.

Gradonačelnik
J. Bogosavljević

Bezirksamt Gračanica
Prils. am 24/11 1917
Nr. 10959 mit 2 Beilagen

Gračanica, 25. XI. 1917

Školski -
Ostvarujući obilježje
- Grad.

predloženo se nastavlja sa ovim
predmetom revizijom od 19/11 1917

Školski predstojnik
Školski